

Снежана ЗЕЧЕВИЋ*

ПРОШЛОСТ, САДАШЊОСТ И БУДУЋНОСТ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА КАО ГЛОБАЛНОГ ЈЕЗИКА САВРЕМЕНОГ ДРУШТВА

Апстракт: Имајући у виду чињеницу да је један од основних услова за 'опстанак' људи у 21. веку познавање енглеског језика, неопходно је сагледати све могуће чиниоце и околности које су допринеле његовом статусу глобалног језика савременог друштва. Циљ овог рада је приказ најранијих почетака употребе енглеског језика, почев од порекла, разноврсних начина експанзије па све до могућих перспектива његовог развоја и будућности. Претпоставља се да су начин живота Енглеца у прошлости и њихова колонијална освајања само неки од узрока распрострањености енглеског језика широм света. Заступљеност овог глобалног језика је приметна у скоро свим доменима људске делатности, чиме се оправдава његова неизоставна употреба и континуирани развој у будућности. Да ли ће и даље енглески језик бити *lingua franca* или ће се појавити неки нови атрактивнији језик питање је на које тренутно не постоји тачан одговор. Зато нам једино преостаје да се прилагођавамо променама у друштву, да усавршавамо и користимо енглески језик, али да и даље чувамо и говоримо наше матерње језике. На тај начин ћемо покушати да сачувамо сопствени идентитет и идентитет нашег народа од снажних и актуелних феномена данашњице какви су глобализам и глобализација.

Кључне речи: енглески језик, глобализам, глобализација, *lingua franca*, идентитет.

Уводни део

Постоји општеприхваћено схватање у скоро свим доменима људских делатности да је начин живота у савременом друштву резултат утицаја епохе глобализације. Међутим, и поред очигледне сагласности, јављају се и

* Асистент, Филозофски факултет Универзитета у Приштини, Косовска Митровица, snezzanaz@yahoo.com

несугласице око датума почетка овог друштвеног феномена. Неки људи су мишљења да 15. век - време модерног капитализма представља датум почетка глобализације, други да је то 18. век - време модернизације, трећи да је 19. век - време мултидимензионалности, док остали сматрају да је то крај источно-западног конфликта почетком времена глобалне цивилизације, те се стога поставља питање да ли је овде реч заправо о истом феномену (Beck 2000: 167). Сама реч глобализација настала је од енглеске речи *the globe* (Macmillan English Dictionary 2004: 603) којом се означава Земља, земаљска кугла, округло небеско тело, из чега следи да процеси и односи унутар овог феномена имају неку врсту планетарне особености и да се могу сагледати у свим аспектима светских збивања. Глобализација се може посматрати са различитих аспеката: с једне стране то је термин за значајне друштвене трансформације као што су нове информационе и комуникационе технологије, превазилажење места и времена које резултира појачаном интензификацијом прекограничних економских процеса, слабљењем суверенитета националне државе и реструктуирањем просторних и друштвених услова (Haberland 2009: 17, 18). С друге стране, глобализација је термин идеолошке природе, при чему односећи се на материјална ограничења настала од стране реструктурирације, овај незауштављиви процес може оправдати моћне односе као природне и неминовне. Урлик Бек (2000) прави разлику између глобализације као историјског процеса и њених ефеката - повећаног степена глобалности у светском друштву, као и идеологије која је истовремено и резултат и носилац глобализације, а то је тзв. глобализам. Постоје многобројни видљиви одјаци ових савремених „светских трендова“. Међународна улога енглеског језика је само једна од многих која се данас везује и објашњава као последица глобализације.

Почеци развоја глобалног статуса енглеског језика

Захваљујући разним освајачким походима Енглеза као и његовој тренутној популарности и потреби људи за усавршавањем истог, енглески језик је постао један од најраспрострањенијих језика широм света. Да би се објаснили узроци експанзије овог језика потребно је објаснити историјске прилике у којима је настао, као и особености његове културе и народа. Пошто енглески језик припада индоевропским језицима, Качру (2006: 41) наводи податак да је ова породица језика настала 3000 година пре нове ере и да место одакле потиче припада источној Европи, северно од Црног мора, а то је данашња Украјина. Постоји мишљење да ова област у једном одређеном периоду није могла да обезбеди довољно средстава за живот па је зато дошло

до расцепа индоевропског племена. Један део становника се одселио на исток, у Персију и Индију, други део на север, у Русију и Балтички предео, док се трећи део становника одселио на запад у Грчку, Италију, западну Европу и Британска острва. Тако су германска племена напустила индоевропску заједницу и населила данашњи северни део Немачке, предео Низоземских земаља и јужне Скандинавије, а њихови представници, Англи, Саксонци, Јути и Фризијци, били су народи који су водили живот лугалица, скитница, били су жељни кретања и веома агресивни као и њихови преци. Одувек су им предели са неке друге стране реке или неке друге долине били плоднији и бољи него што су они на којима су живели. Стога је ова наследна црта, непрестана жеља за покретом, потреба за пловидбом и проналажењем нових земаља које би освојили, заправо особина која се касније манифестовала код Енглеза (Вауер 2002). Многобројни подухвати ове колонијалне силе допринели су насељавању говорника енглеског језика у великом броју земаља. Околности су захтевале остваривање контакта са другим људима, при чему се енглески језик прилагођавао окружењу у којем су колонисти живели па је тако дошло до настанка и великог броја дијалеката енглеског језика, што се сматра почетком експанзије ове велике колонијалне силе (Вауер 2002). Касније је дошло до убрзаног и значајног развоја ове државе како у сфери економије, политике, науке и технологије, тако и у свим осталим областима живота. Стога је енглески језик постао неопходно средство „опстанка“ у савременом друштву које је захватило скоро све сегменте културе већине светских нација, а посебно домен језика који представља примарни идентитет сваке јединке на основу које се разликује од других. На овај начин је приметан утицај глобализације и њеног ефекта глобализма на говорнике многих језика као резултат чега долази до принудне и неизбежне употребе идеолошки обојених језика светске популације и прихватања енглеског као глобалног језика.

Енглески језик-глобални језик савременог друштва

Често се поставља питање да ли неки језик добија статус глобалног на основу броја говорника тог језика? Одговор је одричан зато што није битан број говорника већ ко су заправо ти говорници. Латински је некада био међународни језик широм Римског царства, али не из разлога што су Римљани били бројнији од осталих већ зато што су били моћнији, те је стога латински скоро један миленијум био међународни језик образовања. Кристиал (2003) наводи да постоји уска повезаност између језичке доминације и економске, технолошке и културне моћи, што је прилично јасно приказано

кроз историју развоја енглеског језика. Без основе моћи било које врсте ниједан језик не може постати језик међународне комуникације. Језик не може да постоји независно од људи који га говоре већ постоји у мозговима, ушима, устима и рукама његових корисника. Уколико они постигну успех на међународној сцени, и њихов језик постаје успешан (Crystal 2003: 7, 8).

Чињеница је да енглески језик јесте глобални језик савременог друштва у којем живимо. Међутим, да би један језик уопште добио статус глобалног, потребно је да добије посебну улогу која ће се уважавати у свим деловима света, а она је најзаступљенија у оним земљама где велики број људи говори један језик као матерњи, у овом случају енглески у САД, Канади, Британији, Новом Зеланду, Ирској, Аустралији, Јужној Африци, у неколико карибских земаља и на мањем броју других територија (Crystal 2003: 22). И поред тога, ниједан језик се не говори од стране већег дела говорника матерњег језика у више од неколико земаља, те стога матерњи језик по свему судећи не може дати самом себи статус глобалног језика. Да би се остварио такав статус, неопходно је да друге земље широм света прихвате један језик и дају му посебно место у оквиру њихових заједница. Постоје два начина добијања статуса глобалног језика које наводи Дејвид Кристал (2003: 22): први начин је да један језик постане званични језик државе, средство комуникације у доменама владе, судовима, медијима и образовном систему, а други начин је да један језик има предност у учењу страних језика иако нема статус званичног језика неке земље. Као одговор на питање зашто је енглески постао глобални језик, Дејвид Кристал (2003: 22) каже да је један од разлога историјско-географске природе, то јест кретање Енглеза широм света, њихова путовања до Америке, Азије и предела на супротној страни земље. Овде је у ствари реч о експанзији која се наставила и током колонијалних освајања неких делова Африке и јужног Пацифика, при чему је значајан корак направљен средином двадесетог века, када је енглески постао званични језик неких новоформираних држава. За разлику од овог, други разлог је социјално-културне природе којим се сагледава начин на који су људи постали зависни од познавања енглеског језика ради њиховог економског и друштвеног опстанка.

Поред наведених Кристалових разлога, постоје и многа друга објашњења односно одговори на питање зашто је баш енглески данас глобални језик. Неки сматрају да је главни разлог тај што енглески има упрошћену граматику, речи немају много наставака и не постоји мушки, женски и средњи род именица, што је погрешно схватање. Други сматрају да је енглески лак за учење зато што је већина речи позната, јер је вековима енглески позајмљивао речи од других језика са којима је био у контакту. Кристал (2003: 9) наводи да енглески нема ни систем кодирања разлика између друштвених класа што га чини демократскијим у односу на неке друге језике, али то не треба узети као један од фактора који утичу на добијање

статуса глобалног језика. Поред тога, величина вокабулара, унутрашња структура као и богата књижевна традиција такође нису одлучујући фактори, већ војна и политичка моћ људи. Међутим, доминација међународног језика није само резултат војне моћи. Потребна је војно моћна нација да установи један језик, али је потребна и економски моћна нација да га одржи и прошири. Овај фактор постао је критичан у деветнаестом и двадесетом веку када је економски развој постајао све значајнији, чему су допринеле и комуникационе технологије (телеграф, телефон и радио), које су убрзале појаву многих вишенационалних организација. Раст и развој грана индустрија које су се непрестано надметале довео је до експлозије међународног тржишта и рекламирања. Моћ штампе је довела до настанка нових нивоа који су превазиђени савременим медијима са могућношћу превазилажења националних граница. Технологија (посебно у филмској и музичкој продукцији) је довела до развоја нових индустрија са утицајима широм света. Потреба за напретком у науци и технологији је подстакла међународно интелектуално и истраживачко окружење (Crystal 2003: 10). Било који језик у време оваквих збивања, експлозије међународне активности, у овим би околностима добио статус енглеског језика. Кристал (2003: 10) каже да се енглески једноставно тада нашао на правом месту и у право време. Почетком деветнаестог века Британија је постала водећа индустријска и трговачка земља, а крајем века популација САД је била већа од било које земље западне Европе и њихова економија је била једна од најразвијенијих. Британски политички империјализам је послао енглески језик широм света, тако је да је у 19. веку он постао језик код *која сунце никада не залази*¹. Током 20. века овај статус енглеског је постао још израженији посебно због америчке економске надмоћи, јер је економија заменила политику као главну покретачку снагу (Crystal 2003: 9-12).

Сфере заступљености енглеског језика

Већ је наведено да је једна од последица глобализације глобални статус енглеског језика којим он добија међународни значај. Некада је Лига народа (Crystal 2003: 85) била прва модерна међународна алијанса која је доделила посебно место енглеском језику. Поред француског, и енглески је постао званични језик којим су писана документа. Пошто је овај савез имао 42 члана, од којих неколико њих нису били Европљани, настала је потреба за проналажањем језика који би био *lingua franca*. Организација Уједињених Нација је заменила Лигу народа. Међутим, ова новоформирана институција

1 Афоризам из деветнаестог века на рачун ширења британског царства који употребљава и Рендолф Кврк (1985: 1).

имала је веома критичан став према заједничком језику *lingua franca*, тако да енглески представља само један од званичних језика УН-а. Постоје и многе друге међународне организације које, иако уважавају језике појединачних чланица, ипак користе енглески за писање званичних докумената који ће бити доступни широј јавности (Crystal 2003: 87). Поред тога, политички протести, како у Србији тако и широм света, обилују натписима, паролама писаним на енглеском језику зато што су, без обзира на то који је њихов матерњи језик, свесни чињенице да ће њихове поруке писане на енглеском постићи већи ефекат код различитих популација гледалаца тв програма на којима се емитују прилози о политичким дешавањима у свету (Crystal 2003: 89,90). Такође се може приметити да се многи политичари, високи функционери обраћају народу на енглеском језику, или уколико не знају енглески језик користе помоћ преводаца, али само у оним ситуацијама када су њихова саопштења од светске важности, када учествују на неким међународним скуповима где се расправља питања о којима еминентни светски званичници доносе одлуке.

Друга сфера заступљености енглеског језика су сви облици медија. Првих деценија 17. века су многе земље објављивале часописе, цензуре, битне одлуке на енглеском, а касније у 19. веку око 57% новинских издања, укључујући и дневне новине, часописе, зборнике и др. у свету је такође било на енглеском, а претпоставља се да су то оне земље у којима овај језик има посебан статус односно статус званичног језика (Crystal 2003: 92, 93).

Рекламе представљају веома подложен терен којим манипулише енглески језик. Крајем 19. века друштвени и економски фактори су довели до знатно повећане употребе реклама нарочито у индустријализованим земљама. Пошто је циљ производње сваке индустријски развијене земље пласирање производа на страна тржишта, на њиховој амбалажи се поред упутства и састава производа на матерњем језику обавезно налазе иста и на неколико других језика, међу којима је енглески неизоставан. У многим часописима, а посебно у оним земљама где енглески има статус званичног језика, такође је присутан велики број реклама, огласа на овом језику, а поред тога се често користи и за натписе на постерима, билбордима, називима радњи, код техничких производа и др. (Crystal 2003: 93-95)

Овај светски језик данашњице доминира и у филмској индустрији последњих деценија што показују и бројне филмске продукције које снимају филмове на енглеском као и многобројни филмски фестивали на којима на граде углавном добијају филмови на енглеском језику (Crystal 2003: 99).

Домен популарне музике је такође захваћен утицајем данашњег *lingua franca*. Водеће музичке продукције стварају музику за шире тржиште углавном на енглеском језику. Учесници међународних музичких фестивала најчешће снимају и изводе композиције на овом глобалном језику како би биле

разумљиве већем делу светске популације и како би повећали популарност и омогућили проходност у свет. Британци су представили и један од најпопуларнијих жанрова – поп музику, која је веома распрострањена широм света. Начин извођења ове музике налази одјек код већине других светских земаља које прате светске трендове, па и поред тога што неке песме снимају на матерњем језику, обавезно додају и одређене делове на енглеском.

Међународна путовања такође доприносе ојачању статуса енглеског језика као глобалног феномена. Пословна путовања у иностране земље, као и путовања ради одмора и забаве, у новије време захтевају познавање енглеског, јер у таквим околностима често може доћи до настанка многих језичких баријера приликом споразумевања говорника (Crystal 2003: 104). Све препреке се превазилазе познавањем енглеског језика, јер је он неопходан за успостављање комуникације у савременом друштву епохе глобализације.

Образовање је сфера у којој је глобални језик о коме говоримо најзаступљенији, зато што је енглески у ствари медијум или посредник функционисања светског знања, посебно у области науке и технологије. Кристал (2003: 110) каже да је приступ знању у ствари циљ образовања. Енглески језик је данас заступљен у свим школама широм света, било да је реч о земљама где се енглески сматра званичним језиком или земљама где се сматра обавезним страним језиком као саставним предметом школских програма. Сходно томе је подучавање енглеског језика данас постала једна од најразвијенијих делатности (Crystal 2003: 108-113). Студирање и бављење науком у 21. веку се не може замислити без познавања енглеског језика, зато што је већи део релевантне литературе неопходне за проучавање разних области доступан на овом језику. Поред тога, многи међународни научни скупови се одржавају на енглеском, тако да се и радови за ове потребе пишу и презентују истим како би били доступни широј јавности.

Комуникација је један од домена који се не може замислити без употребе енглеског језика. У 21. веку електронска комуникација је најпопуларнији вид споразумевања међу људима, нарочито када је реч о међународним контактима. Многобројни сајтови и подаци су дати на енглеском, који заузима место званичног језика светске интернет мреже. Данас се непознавање и немогућност коришћења енглеског језика са циљем претраживања и употребе литературе доступне на интернету сматра великим хендикепом – недостатком. Чак се јавља и тенденција поделе људи на оспособљене и неоспособљене за коришћење интернета (Crystal 2003: 114-120).

Ово је био приказ сфера људских делатности које су прожете енглеским језиком и чине савремено друштво идеолошки обојеним ефектима глобализма. Међутим, и поред свесног схватања и признавања потребе за познавањем енглеског језика, ипак постоје и они који су против, а то су углавном лингвисти и историчари културе који говоре о лингвистичком геноциду за

чијег главног кривца сматрају глобализацију. Они избегавају термин изумирање под којим се подразумева природни и неизбежни процес, већ користе масовно убиство како би показали друштвену и хотимичну природу феномена (Hjarvard 2004: 77). Изумирање језика је последица рада посебних институција, где се међу главним злочинцима овог лингвистичког и културног геноцида сматрају формално образовање и медији иза којих стоје економски и политички актери (Hjarvard 2004: 77). Лори Бауер (2002) наводи да људска бића никада не престају да говоре, али се пита како се онда дешава да језици изумиру? Када неки језик умре, то није зато што су чланови неке заједнице заборавили како да га говоре већ зато што је неки други језик потиснуо њихов матерњи из политичких и социјалних разлога. Тако ће, на пример, млађе генерације научити стари језик од њихових родитеља као матерњи, али ће још од раног узраста бити изложени дејству неког другог савременијег језика који се користи у школама, у нашем случају енглеском језику. У оваквој ситуацији постоје две могућности: говорници старог -матерњег језика ће наставити да га користе, али ће постепено уносити нове форме и конструкције од доминантног језика у друштву све до тренутка када њихов стари-матерњи језик више неће моћи да се идентификује као посебан језик. У стварности је ово екстремни облик позајмљивања, где постаје очигледно да је стари језик починио самоубиство, постепено је себе уништио прихватањем све више нових облика из престижног језика, док на крају није уништио сопствени идентитет. Друга могућност је драматичнија зато што се у неким околностима догоди да језик једноставно нестане. Ово није случај природног умирања језика, већ убиства од стране доминантног који потискује и врши притисак над другим језиком. Убијање језика је увек драматичније од самоубиства језика. Нови језик убија стари на следећи начин: прво долази до смањења броја говорника неког језика, остаје врло мали број оних који говоре тај језик, али уколико дођу у контакт са неким социјално и економски корисним језиком билингвизам постаје њихово једино решење за опстанак.

Будућност глобалног статуса енглеског језика

Поред основне улоге глобализације – хегемонизације језика ради промовисања употребе енглеског, јављају се и политичке активности за очување локалних и регионалних језика, а политичка борба за њихово признање представља стремљење за културним идентитетом и противљење хегемонији већинске културе државе или нације (Hjarvard 2004: 77). Са ове тачке гледишта, може се рећи да су националне језичке културе нападнуте са свих страна и да теоретичари глобализације настављају са карактеризацијом процеса који су познати као глобализујући и локализујући (Hjarvard 2004: 77).

Енглески језик би могао изгубити статус глобалног језика у случају губитка политичке, економске, технолошке и културне моћи, захваљујући којима је он данас *lingua franca*. Уколико би дошло до ових промена, неки други језици би постали атрактивнији. Поред спремности људи да се прилагођавају потребама друштва у којем живе, постоје и они који одбијају да развију неке нове неопходне вештине ради сопственог опстанка. Тако и поред свега наведеног постоје људи који се противе учењу енглеског језика и додељивања глобалног статуса, јер сматрају да потчињавање овој великој светској, у нашем случају језичкој сили, представља ништа друго до један знак ропства и губитка сопственог идентитета, зато што се језик сматра примарним идентитетом сваке индивидуе. Аутори многих дела су у великој дилеми да ли да пишу на матерњем језику који није енглески или на енглеском. Уколико буду писали језиком који није њихов матерњи, њихов рад ће бити доступан широком светском тржишту. Поред ових схватања, постоје и људи који енглески језик не сматрају неким странцем, уљезом, већ како Кристал (2003: 183) наводи мишљење Рао Раџе (1963) неком врстом интелектуалне „шминке“ као што су некада били санскрит и персијски језик, али не и делом духовне „шминке“.

Закључак

На основу изложеног, може се закључити да глобализација јесте нова епоха лингвистичке историје. Енглески је у почетку био језик водеће колонијалне нације, касније водеће индустријске револуције, економске моћи, нове технологије су донеле нове језичке могућности, тако да је постао језик првог ранга у свим индустријским гранама. Од друге половине 20. века сматра се језиком међународне, политичке и академске сарадње. Често се поставља питање да ли ће овај језик доживети сличну судбину као латински или ће и даље задржати статус глобалног језика? Да ли ће и даље бити саставни део свих сегмената савременог друштва? Да ли ће се појавити неки други атрактивнији језик који ће заменити енглески? Разматрајући тренутну ситуацију, очигледно је да све околности указују на узлазну путању успеха енглеског језика и задржавања статуса најраспрострањенијег језика у свету. И даље ће бити заступљен у свим облицима комуникације, а посебно у електронској, као и у областима информационих технологија, с тим што се не може поуздано одредити временски период његове даље „владавине“. Тешко је предвидети и будућност енглеског језика на интернету из разлога што стално долази до неких измена. Зато нам једино преостаје да се прилагођавамо променама у друштву, да усавршавамо и користимо енглески језик за потребе обављања разних делатности, али да и даље чувамо и говоримо наше

матерње језике. На тај начин ћемо покушати да сачувамо сопствени идентитет и идентитет нашег народа од снажних и актуелних сила данашњице какви су глобализам и глобализација.

Литература

- Бек 2000: U. Beck, *What is Globalization?*, Polity Press [1997], Oxford.
- Бауер 2002: L. Bauer, *An Introduction to International Varieties of English*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
- Кристал 2003: D. Crystal, *English as a global language*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Хабрленд 2009: H. Haberland, *English - the language of globalism*. у: *RASK Internationalt-Tidsskrift For Sprog Og Kommunikation*, (30), Roskilde University, Roskilde, 17-45.
- Хјарвард 2004: S. Hjarvard, *The Globalization of Language. How the Media Contribute to the Spread of English and the Emergence of Medialects*, у: *Nordicom Review*, no. 1-2, Gothenburg University, Nordicom, 75-97.
- Качру, Качру, Нелсон 2006: B. Kachru, Y. Kachru, & C. Nelson, *The Handbook of World Englishes*, Blackwell Publishing Ltd, Oxford, 2006.
- Мекмилан 2004: *Macmillan English Dictionary for Advanced Learners*, Macmillan Publishers Limited, Oxford, 2004.
- Кврк 1985: R. Quirk, *The English Language in a Global Context*. у: Randolph Quirk and H. G. Widdowson (eds.), *English in the World*, Cambridge University Press, Cambridge, 1-6.

Snežana ZEČEVIĆ

PAST, PRESENT AND FUTURE OF THE ENGLISH LANGUAGE AS A GLOBAL LANGUAGE OF A CONTEMPORARY SOCIETY

Summary

Regarding the fact that one of the main conditions for 'survival' of the people in the 21st century is English language competence, it is necessary to consider all possible factors and circumstances that contributed to its status of the global language of a contemporary society. The aim of this paper is a review of the earliest beginnings of the English language from its origin and various ways of expansion till the possible perspectives of its development and future. It is assumed that the English's way of living in the past and their colonial conquests are only some of the reasons for the expansion of the English language all over the world. The presence of this global language can be seen in almost all domains according to which its compulsory use and continuous development in the future are justified. Is English language still going to be a *lingua franca* or there will be some other more attractive language is a question to which there is no correct answer at the moment. Therefore the only thing we can do is to adapt to the changes in the society, to improve and use English language, but still to speak our mother tongues. In this way we will try to save our own identity and the identity of our own people from the actual phenomena of nowadays such as globalism and globalization.

Key words: English language, globalism, globalization, lingua franca, identity.